

YASAMA HAKKI MI,
YOKSA BASININ ÖZGÜRLÜK HAKKI MI?

Banu BAYBARS HAWKS*

"The Right to Live? Or, The Right to Expression?"

Press freedom is considered vital to democracies, and any restriction on this freedom can be described as damaging. Over years, governments have used various justifications in limiting freedoms. This article focuses on one of those justification factors, threats to national security, in line with a famous historian Fredrick S. Siebert's Proposition II. Professor Siebert wrote his book *Freedom of Press in England, 1476-1776* in 1952. In this book, Siebert offered two propositions that characterized governmental control over the press. His Proposition II claimed that "the area of freedom contracts and the enforcement of restraints increases as the stresses on the stability of the government and of the structure of society increase." (Siebert 1965: 10).

Many governments under normal circumstances are not likely to interfere with press freedom. But if they are attacked or

*Araş.Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü.

believe that they are seriously threatened, governments with their supporting public opinion (if any) are likely to exert control of various kinds, in line with Siebert's Proposition II. The examples of Turkey and the United States, as argued in this article, seem to prove that.

Key words: Freedom of the press, concerns of national security, terrorism.

Basın özgürlüğü günümüzde modern demokrasilerin en temel öğelerinden biri olarak algılanır. Bu çerçevede basın üzerindeki her türlü baskı ve sınırlama, demokrasiyi zedeleyici unsurlar olarak görülebilir. Tarih boyunca hükümetler basını denetim altında tutabilmek için çeşitli nedenleri gerekçe göstererek kendilerini haklı çıkarmaya çalıştılar. Bu makale, o nedenlerin birisi üzerinde, ulusal güvenliği koruma konusunda yoğunlaşacaktır.

Ünlü tarihçi ve basın uzmanı Fredrick S. Siebert, 1952 tarihli ve ismi "Freedom of Press in England, 1476-1776 (İngiltere'de Basın Özgürlüğü, 1476-1776)" olan kitabında, onbeşinci yüzyılın sonlarından onsekizinci yüzyılın sonlarına kadar İngiltere ve İngiltere'nin kuzey Amerikan kolonilerinde, basın özgürlüğü için verilen mücadeleleri ve hükümetlerin basını sınırlayıcı yöntemlerini anlatır. Siebert kitabında basının hangi nedenlerden dolayı kontrol altına alındığını açıklayan iki hipotez ortaya atar: (Siebert 1965:10)

Hipotez I. “Hükümetin basın üzerindeki sınırlamalarının derecesi, hükümetin yönetilenlerle olan ilişkisine bağlıdır.” Bu ilişki, değişen hükümet rejimlerinde, örneğin monarşilerde, faşizmde, komünizmde veya demokrasilerde farklı nitelikler sergiler.

Hipotez II. “Basının üzerindeki sınırlamaların artması, hükümetin ve toplumun stabilitiesi üzerindeki endişelerin yoğunlaşmasına bağlıdır”. Örneğin savaş zamanında, eğer içten veya dıştan herhangi bir tehdit sezilirse, basını denetim altına alma çabaları artar. Amerika’da 11 Eylül sonrası meydana gelen gelişmeler bunun en güzel kanıtı olarak gösterilebilir.

Amerika’da meydana gelen 11 Eylül 2001 terörist saldırıları, ülkede Honolulu’daki Pearl Harbor’a 7 Aralık 1941’de düzenlenen saldırılardan beri şahit olunmayan geniş ölçülü bir tehdit yarattı. II. Dünya Savaşı sırasında özgürlükler, ulusal güvenliği koruma amacıyla sınırlandırılmıştı. 11 Eylül saldırılarından sonra, Amerika Birleşik Devletleri teröre karşı savaş açtı ve 1991 Körfez Savaşı’ndan sonra en kapsamlı olarak nitelendirilen askeri operasyonuna başladı. Terörizme karşı açılan kampanyaya “Operation Enduring Freedom” ismi verildi (Weisman 2001). Bu çerçevede, George W. Bush yönetimi terörizmle ilişkileri tespit edilen ve amerikalı olmayan vatandaşları yargılamak için askeri mahkemelerin kurulması emrini verdi ve göçmen yasalarında birtakım değişiklikler önerdi. Önerilen değişikliklere göre, devlet genel sekreteri eğer Amerikalı olmayan bir kişinin ülkeye karşı tehdit oluşturduğu kanısına varırsa veya terörist aktivitelerle ilişkisi olduğundan şüphelenirse, o kişi gözaltına alınabilir ve sorgulanabilir. Görüldüğü üzere, önerilen bu değişiklikler Amerikan

hükümetine bir kişiyi sadece şüpheye dayanarak alıkoyma yetkisini vermekte (Guttentag 2001).

Amerikan hükümetinin bu tip aktiviteleri çeşitli çevrelerden eleştirilen getirdi. Tartışmalar bir nokta üzerinde yoğunlaştı: Acaba özgürlükleri, terörizmi yenme pahasına sınırlamak mı daha mantıklı, yoksa, çoğu Amerikalı'nın nefes almak kadar doğal gördüğü özgürlükler, ne pahasına olursa olsun kısıtlanamaz mı? Hükümetin 2001 ve 2002 yılındaki aktivitelerini eleştiren çeşitli örgütler, Bush hükümetinin, ulusal güvenliği bahane göstererek, kişisel özgürlükleri büyük ölçüde sınırladığını iddia etmekte. Bu örgütlerden birisi, Amerikan Sivil Özgürlükler Örgütü (The American Civil Liberties Union) askeri mahkemelerin kurulmasına karşı çıkmakta ve bu mahkemelerin anayasal idealler olan eşitlik ve adalet ilkelerine ters düştüğünü söylemekte (ACLU 2002).

Amerikan Sivil Özgürlükler Örgütü ve diğer 16 insan hakları örgütlerinin koalisyonu, hükümetin 11 Eylül saldırılarından sonra tutukladığı kişiler hakkında raporunun eksik ve yanlış olduğunu dile getirerek, 5 Aralık 2001 tarihinde hükümet aleyhine bir dilekçe verdi. Dilekçede, 11 Eylül terörist saldırılarından dolayı alıkoymaya konu olan çoğu kişinin saldırılarla ilişkisinin olmadığı kanıtlandığı ve bu nedenle, hükümetin ulusal güvenliği koruma gerekçesinin ortadan kalktığı vurgulandı (ACLU 2002).

Devlet Genel Sekreteri John Ashcroft yapılan eleştirileri sert bir dille yanıtladı ve Amerikan Senatosunun Aralık 2001'deki toplantısında şunları söyledi: "Amerikalıları göçmenlerle, Amerikan vatandaşlarını, Amerikalı olmayanlarla birbirine düşürmeye gayret eden ve barışsever insanları "özgürlükler elden gitti" diyerek korkutmaya çalışanlara benim mesajım şu: Sizin taktikleriniz bizim

ulusal bütünlüğümüzü parçalamaya ve yaralamaya çalışan teröristlere yardım etmekten başka bir işe yaramıyor... (Aschcroft 2001)

Basının haber toplama ve yazma özgürlüğün de Amerika'nın Afganistan üzerindeki 2001 ve 2002 askeri operasyonları sırasında sınırlandırdı. Bush yönetimi basın üzerinde sıkı denetimler uyguladı ve basının askeri operasyonları haber yapması üzerine yasaklar koydu. Bazı Amerikan medya mensupları, hükümetin sözkonusu denetimlerinin son yıllarda uygulanan en sıkı denetimler olduğunu dile getirdi (Gordon 2002:38). Örneğin, 6 Aralık 2001'de Amerikan deniz kuvvetleri mensupları, Afganistan'da Kandahar'ın kuzeyinde patlayan bir bomba sonucu ölen Amerikan askerlerinin haber yapılmasını engellemek için, gazeteci ve fotoğrafçıları ambara kapattılar (Taylor 2002:13). 10 Ocak 2002'de, Pentagon, Amerikan askerlerine, Afganistan'dan maskeli ve zincirli olarak getirilen mahkumların fotoğraflarının alınmasının engellenmesi emrini verdi (Taylor 200:13) ve daha sonra, hükümet, Amerika'daki büyük televizyon kanallarını, Osama bin Laden'in videokasetlerini yayınlamama konusunda uyardı. Askeri operasyonun sonbahar 2001'deki ilk aşamalarında, medya mensuplarına Amerikan Özel Kuvvetleri ile seyahat etme izni de verilmedi, çünkü Pentagon, bu askeri operasyonun diğerlerinden farklı ve çok hassas nitelikli olduğunu savundu (Easton 2002:39) Sonuç olarak, Amerikan ordusunun Afganistan sınırında örgütlenmesini ve Afganistan'a yapılan ilk operasyonları içeren periyod, zihinlerde soru işareti olarak kaldı, çünkü basın halkla operasyonlarla ilgili yeterli bilgi ulaştıramadı (Easton 2002:37).

Amerikan Savunma Bakanı Donald H. Rumsfeld de Afganistan'a yapılan saldırıların kritik ve hassas olma özelliğinin altını çizerek 12 Eylül 2001'de şunları söyledi: "Bugün dünyada yeni bir savaş alanının ortaya çıktığını görüyoruz. Ve bu alan diğerlerinden çok farklı, çok daha hassas (Easton 2002:38).

Terörizme karşı verilen savaş, Savunma Bakanı Rumsfeld'e "yeni" olarak gözükebilir, fakat Türkiye'ye değil. Terörizm, Türkiye'nin 1984 yılından beri yaşadığı ciddi bir problem. PKK'nın 1984 yılında başladığı terörist saldırılarından günümüze kadar, hemen hemen 40 bin hayat, terörizme karşı verilen mücadelede kaybedildi. Bunun uzantısı olarak, Türk hükümeti Amerikan hükümetinin de 2001 ve 2002'de yaptığı gibi, terörizmi gerekçe olarak göstererek özgürlükler üzerine birtakım kısıtlamalar getirdi. Diğer taraftan, Amerika'da, uluslararası terörizm, 11 Eylül 2001 tarihinde ikiz kulelere düzenlenen saldırılara kadar önemli ve ciddi bir problem değildi. Ama bu saldırılardan sonra, Amerikan hükümeti de, Amerikan halkının doğal hakları olarak saydığı özgürlükler üzerine kısıtlamalar getirmeye başladı.

1982 Anayasası'nın 28. Maddesi basın özgürlüğünü güvence altına alır: "Basın hürdür, sansür edilemez." Ama aynı madde bu özgürlüğün, eğer ulusal iç ve dış güvenlik, haberler veya yazılarla tehlikeye sokulursa, halk şiddete teşvik edilirse, veya devlet sırlarına gönderme yapılırsa, sınırlanabileceğini de vurgular.

Türkiye'de basın özgürlüğü ile ilgili hükümler, anayasanın haricinde, diğer bazı yasalarda da yer almaktadır. Bu yasalardan biri olan Basın Kanunu, devlet savcısının, mahkeme emri olmadan, devlete karşı suç teşkil eden yazı veya haber içeren gazete veya dergilerin dağıtımını durdurabileceğini söyler. Dağıtımın

durdurulmasını takip eden 24 saat içerisinde, savcı, mahkemeye başvurarak eylemini onaylayan bir belge almak zorundadır. Ayrıca olağanüstü halin uygulandığı bölgelerde, hükümetin yayınları yasaklama yetkisi de vardır (Whitman ve Froncek 1989:14).

Yukarıda belirtilen açılardan, Türkiye Anayasası ve yasaları düşünce, ifade, veya basın özgürlüğünün çok sıkı koruyucuları olarak gözükmese de, ülkeye karşı olan terörizm tehditlerinin bundaki rolünü unutmamak gerekir. Hükümetler normal hallerde, basın özgürlüğünü denetim altına alıcı eylemlerden genelde kaçınırlar. Ama ülkenin güvenliği üzerinde bir tehdit sezilirse, veya ülkenin iç veya dış güvenliği ciddi olarak tehlikeye düşerse, hükümetler, halkın da onayı ile birlikte, bu tehditleri önleyici tedbirler almayı en önemli görevlerinden biri olarak görürler ve bu önlemler, bazı durumlarda, basın özgürlüğünün de sınırlandırılmasını gerektirebilir (Shaw ve Brauer 1969: 243-244).

Türkiye’de geçtiğimiz yıllarda, Kürt toplumunun bağımsızlığını destekleyen binlerce kitap ve diğer yayınlar yasaklandı, birçok gazeteci gözaltına alındı para cezasına çarptırıldı, veya hapsedildi. Türk hükümeti kontrollerini, Kürtlerin PKK öncülüğünde bağımsızlıklarını kazanmak için verdiği terörist mücadeleleri engellemek amacıyla yoğunlaştırdı. Geçtiğimiz 18 yılda terörizme verilen mücadele sırasında kaybedilen hayatların arasında kadınlar, yaşlılar, çocuklar, ve hatta yeni doğmuş bebekler bile vardı. PKK’in en önemli hedeflerinden biri, okul öğretmenleri idi, çünkü eğer öğretmenler yok edilirse PKK’nin beyin yıkama stratejileri, eğitimsiz kesim üzerinde daha etkin olarak uygulanabilirdi (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs 2001).

25 milyonluk nüfusları ile, Kürtler, bugün dünyadaki devletsiz en geniş etnik grup.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun artıkları arasından kendi devletlerini kurmayı ümit ettilerse de, bu umutları, Mustafa Kemal Atatürk 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'ni ilan edince, suya düştü. Atatürk'ün liderliğini yaptığı ulusalcılık ilkesi çerçevesinde, ülkedeki Kürtleri de içeren bütün azınlıklar, tek bir kimlik aldı: "Türk." Ama azınlıkların hakları korundu ve bu haklara her zaman saygı gösterildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 25 yılında düzinelerce Kürt isyanı düzenlendi, fakat hepsi bastırıldı. En sonunda, 1978 yılında PKK, Abdullah Öcalan (Apo) liderliğinde kuruldu, ve 1984 yılında, Türkiye'ye karşı olan silahlı saldırılarına başladı (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs 2001).

PKK, Amerika'nın Devlet Sekreteri tarafından 1997 yılında, dünyadaki 30 ana terörist örgütünden biri olarak tanımlandı. Türkiye, bu terörist örgüte karşı verdiği mücadeleler esnasında, PKK'nın kuzey Irak'taki üslerine askeri operasyonlar düzenledi, ve güneydoğu bölgelerindeki asayişî güvence altına almayı başarılabildi (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs 2001). Abdullah Öcalan'ın Nairobi Kenya'da, 1999 yılında Türk kuvvetleri tarafından yakalanmasının ardından, PKK'nın Türkiye'ye karşı olan faaliyetleri, tamamen yokolmasa da, azaldı.

Terörizm, 2002 yılında, bütün dünyada insan haklarının en büyük ihlal olarak devam etmekte. Yasama hakkı olmadan, şüphesiz diğer hakların varolması da söz konusu değil. Türkiye, uzun yıllar boyunca terörizmle içiçe yaşadı ve bu uğurda binlerce hayatın kaybolmasına şahit oldu. Doğru bir saptama olarak,

Türkiye PKK'nın yasama hakkını ihlal ettiğini öne sürmekte (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs 2001). Yakın tarihte yaşanan örneklerden görüldüğü üzere, terörizmle tehdit edilen her ülke, hatta bugün dünyanın en özgür ülkesi kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri bile, toplumun güvenliğini korumanın ve bunun için gerekli önlemleri almanın, hükümetin en önemli hakkı ve görevi olduğunu savunmakta ve buna dayanarak, özgürlükler üzerine kısıtlamalar uygulamakta.

Terörizmi önlemek için verilen mücadeleler esnasında, özgürlükler zaman zaman sınırlandırıldı, ve bu durum, insan hakları savunucularının eleştirilerine yol açtı. Amerikan ve Türk hükümetleri, en önemli görevlerinin ülkeyi tehditlerden koruma olduğunu ileri sürerek, yapılan kısıtlamaları haklı göstermeye çalıştı. Türk hükümeti uyguladığı kısıtlamaları uluslararası normlar altında da haklı çıkarmayı başardı. Bu uluslararası standartlardan biri olan "European Convention on Human Rights"ın 10. maddesinin 2. fıkrası, özgürlüklerin, ulusal güvenlik, halkın güvenliği, ve suçların önlenmesi gibi konular gerekçe gösterilerek, sınırlandırabileceğini söyler. Bu açıdan, Türk hükümetinin özgürlükleri sınırlama konusundaki eylemleri, sözü edilen uluslararası standardın kapsamı altına girer.

İnsan hakları savunucuları, Türk hükümetini insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle suçlarken, Türkiye'de basın ve hukuk sisteminde meydana gelen bazı olumlu gelişmeleri gözardı etmiş olsa gerek. Örneğin, 1990 yılından sonra, devletin televizyon ve radyo yayınları üzerindeki monopolisinin sona ermesi, ve özel televizyon ve radyo kanallarının kurulmasına izin verildi. 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra Kürt basınının yasallaştırılması ve Kürt

asıllı Türk vatandaşlarını temsil ettiğini ileri süren HADEP'in, diğer 10 siyasal parti ile birlikte, 1995 parlamento seçimlerinde yarışmasına izin verilmesi, bu olumlu gelişmeler arasında gösterilebilir.

Türkiye, 1999 yılında Avrupa Topluluğu'na aday ülke olarak ilan edildiğinden beri, ülkedeki temel hak ve özgürlükleri genişletme çabası içinde. Avrupa Topluluğu Türkiye'yi "aday ülke" olarak ilan ettiği zaman, düşünce özgürlüğü, insan hakları, anayasal reform ve azınlıkların haklarının korunmasını içeren bir dizi reform programını Türkiye'nin benimsemesi gerektiğini vurguladı(The Regular Report from the European Commission on Turkey's Progress towards Accession 1999: 10). Önerilen reformlara uygun olarak, Türkiye, siyasal ve ekonomik hedefleri içeren ulusal bir programı uygulamaya koydu. Bu çerçevede, 1982 Anayasası'nın, düşünme ve ifade özgürlüğüne, bireylerin özgürlüğü ve güvenliğine, özel hayatın gizliliğine, iletişim özgürlüğüne, ve örgüt kurma özgürlüğüne kısıtlamalar getiren 28 maddesi, 2001 Ekim'inde değiştirildi. Yapılan değişiklikler kapsamında, daha önce yasal olmayan Kürtçe yayın yapılması da yasallaştı, ve 1984 yılından beri uygulanmayan ölüm cezasının artık sadece terörizm ve vatan hainliği konularında verilebileceği hükmü getirildi.

Yakın tarihte Amerika Birleşik Devletlerine düzenlenen terörist saldırıları, bütün dünyanın terörizm konusundaki hassasiyetinin artmasına sebep oldu. Bu kapsamda Profesör Siebert'in II. Hipotezi gündeme gelmekte. Eğer hükümetler ulusal güvenliklerinin tehlikeye düştüğü kanısına varırlarsa, özgürlüklerin üzerine sınırlamalar getirilmesi muhtemeldir. Bu makalede seçilen iki ülkede, ABD ve Türkiye'de, terörizm olayları sonrasında

meydana gelen gelişmeler bunun en güzel göstergelerinden biri olarak algılanabilir.

Bu perspektif içerisinde, Profesör Siebert'in hipotezleri ortalama 50 yıl önce yazılmış olsa da, hala geçerliliğini korumakta ve bugünün araştırmacılarının, gazetecilerinin, ve iletişimcilerinin çalışmalarında yol gösterici bir rol oynamakta.

KAYNAKÇA

-“ACLU’s Lucas Guttentag: Immigrants and civil liberties.”
<http://www.cnn.com/2001/COMMUNITY/10/17/guttentag/index.html> (October 17, 2001).

-“ACLU Submits Recommendation for Military Tribunals; Urges Adherence to Bush Demand for ‘Full and Fair’ Trials.”
<http://www.aclu.org/news/2002/n011602b.html> (January 16, 2002).

-“Ashcroft: Critics of new terror measures undermine effort,”
www.cnn.com/2001/US/12/06/inv.ashcroft.hearing/ (December 7, 2001).

-Easton, Nina J. (Mart 2002). “Blacked Out”, *American Journalism Review*. 36-40.

-“Introduction,” *The 1999 Regular Report from the European Commission on Turkey’s Progress towards Accession*,
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/turkey_en.pdf (13 October 1999), p. 10.

-“Rights Groups Seek to Question Government Officials on ‘Incomplete and Inaccurate’ Records of Detainees.” <http://www.aclu.org/news/2002/n012302a.html> (January 23, 2002).

-Shaw, Donald L. and Stephen W. Brauer (1969). “Press Freedom and War Constraints: Case Testing Siebert’s Proposition II,” *Journalism Quarterly* 46, Sayı: 2: 243-44.

-Siebert, Fredrick S. (1965). *Freedom of Press in England, 1476-1776*, Urbana, Illinois: University of Illinois Press.

-Weisman, Jonathan (2001). “Pentagon renames campaign Enduring Freedom.” *USA Today*, <http://www.usatoday.com/news/nation/2001/09/25/name.htm>.

25.09. 2001.

-“What is the PKK?” *Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs*, www.mfa.gov.tr/grupe/eh/eh01/pkk3.htm (2001).

-Whitman, Lois, and Tom Froncek (1989). *Paying the Price: Freedom of Expression in Turkey*. The Report of U.S. Helsinki Watch Committee, Amerika Birlesik Devletleri..